

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

О.В. Калічак

ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, тел. (03422) 42196

e-mail: bzhhd@nuing.edu.ua

Відомо, що основним нормативним документом, який регламентує основні положення з охорони праці, є закон України «Про охорону праці». Впровадження його у виробництво інколи ускладнюється організаційними чинниками. Про деякі з них згадується в даній статті.

Ключові слова: охорона праці, праця, виробничий травматизм

Известно, что основным нормативным документом, регламентирующим основные положения по охране труда, является закон Украины «Об охране труда». Внедрение его в производство иногда осложняется организационными факторами. Некоторые из них рассматриваются в данной статье.

Ключевые слова: охрана труда, труд, производственный травматизм.

Known what based of norm document what regulations based position from protection work there is Low the Ukraine "Protection of work". But this inculcation production complicatier organisations factors About is separate whis looking in auticle.

Keywords: protection of work, work, industrial injuries.

Визначним фактором процвітання і економічного благополуччя будь-якої країни на нинішньому етапі розвитку є не тільки рівень національного доходу і розвиток виробництва, але й загальний стан охорони здоров'я та охорони праці. Нехтування таким чинником, як охорона праці, призводить до швидкого погіршення стану виробництва, відтоку значної частини продуктивних сил в інші галузі (здебільшого в невиробничу сферу), дисбалансу і нестабільності економіки. Тому для контролю за умовами праці на підприємстві та їх покращення Верховною Радою України був прийнятий Закон України "Про охорону праці" [1]. Даний закон визначив відповідальність держави за охорону праці, надав цьому напряму діяльності держави статус національної політики.

Цей закон визначив пріоритетні напрямки реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, проголосив основні принципи державної політики в галузі охорони праці. Серед них – використання економічних методів управління умовами та безпекою виробництва.

Цим Законом визначаються основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулюються за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлюється єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Життя кожної людини в моральному плані є безцінним, і водночас несе в собі певний економічний потенціал. Сьогодні у нас, на жаль, ще немає своїх економічних оцінок та критеріїв щодо охорони праці. Проте варто підрахувати, скільки „коштує” травма чи смерть працівника

на виробництві внаслідок нещасного випадку, адже вона обходиться суспільству дуже дорого як у фінансовому, так і в соціальному аспектах. У ці витрати підприємства (чи держави) входять: витрати у випадку переведення потерпілого на легшу роботу; витрати внаслідок зниження продуктивності праці; вартість зіпсованих матеріалів; машин та інструментів; вартість розслідування нещасного випадку; затрати на утримання стаціонарних хворих; затрати на лікування амбулаторних хворих; допомога членам сімей потерпілих; затрати на підготовку кадрів замість вибулих через травми та багато інших витрат [2].

З метою забезпечення сприятливих для здоров'я умов праці, високого рівня працездатності, профілактики травматизму і професійних захворювань, отруєнь та відвернення іншої можливої шкоди для здоров'я на підприємствах, в установах і організаціях різних форм власності та видів діяльності повинні встановлюватися єдині санітарно-гігієнічні вимоги до організації виробничих процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, обладнання, будівель та інших об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я. Всі державні стандарти, технічні умови і промислові зразки обов'язково погоджуються з органами охорони здоров'я в порядку, встановленому законодавством. Власники і керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити в їх діяльності виконання правил техніки безпеки, виробничої санітарії та інших вимог щодо охорони здоров'я, передбачених законодавством, не допускати шкідливого впливу на здоров'я людей.

На жаль, у свідомості багатьох наших роботодавців ніяк не утвердиться думка про те, що витратам на працезахоронну діяльність треба приділяти пріоритетну увагу. Тому в наш час, важливим є створення таких економічних

вимог, які б кожного дня нагадували керівникові підприємства про те, яким важливим і дорогим для його добробуту є здоров'я найманого працівника [3]. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним є вироблення і впровадження економічного механізму зацікавленості роботодавців у створенні здорових та безпечних умов праці. Насамперед йдеться про такі економічні важелі впливу на роботодавців, які б забезпечували єдино вірний шлях – вкладання коштів у профілактику та попередження виробничого обумовлення захворювань, а не збитковий шлях пільг, компенсацій та відшкодування шкоди.

Людину та її якості можна оцінювати з декількох сторін. По-перше, людина, як будь-яка інша жива система, може виступати в ролі індивіду, тобто цілісної, неподільної біологічної особи, з іншого боку, людину можна розглядати як особистість. Існує цілий ряд визначень особистості. Згідно з визначенням А.В. Петровського “особистість – це людина як суспільний індивід, суб'єкт пізнання та активного перетворення світу, розумна істота, яка володіє мовою та здатністю до трудової діяльності”.

Досить часто у другому випадку під особистістю розуміють не людину в цілому, а лише сформовану в неї соціально-психологічну “надбавку” – стійку систему соціально значущих рис, які характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства або спільноти. Однак, при виключенні з поняття “особистості” біологічної підструктури, все ж мається на увазі, що ця природна основа істотно впливає і безпосередньо обумовлює особливості особи.

Про людину можна вести мову не лише як про індивіда та особистість, а як про деяку індивідуальність – своєрідне поєднання, комплекс її окремих особливих і неповторних якостей. Нас, насамперед, цікавлять ті якості чи їх поєднання, які сприяють пристосуванню людини до праці і, зокрема, захисту її від небезпеки, або навпаки, виникненню нещасних випадків. Однак, при вивченні пристосованості людини до даної трудової діяльності та безпеки праці доводиться враховувати всю її індивідуальність з якостями різних рівнів. Щоправда, біологічні якості людини більш консервативні (важко піддаються змінам), ніж психологічні, професійні та соціальні, але все ж таки пристосування в міру можливостей відбувається по всіх рівнях. Можна говорити про пристосування особи і до небезпечної ситуації, яка “мобілізує для подолання її нові якості або функції”. Серед якостей людини маються на увазі такі, які сприяють успіху та безпеці людини в праці та, навпаки, протидіють їм. Людині в процесі пристосування до праці властиво використовувати свої позитивні дані та розвивати на їх основні нові корисні якості, які сприяють успішності її діяльності. Крім цього, в процесі праці у людини виробляються такі якості, які можуть компенсувати її недоліки. Однак, необхідно відзначити, що не всі недостатні для різних видів діяльності якості людини рівноцінно піддаються компенсації.

При розгляді системи факторів, які визначають безпеку працюючої людини, нам вдалося на прикладі нафтогазової галузі та її структурних підрозділів виявити і глибше вивчити якості окремих категорій працівників, які тією чи іншою мірою сприяють виявленню або запобіганню нещасних випадків.

Але на сучасному етапі розвитку України, проблеми охорони праці в економічних і соціальних програмах не є пріоритетними, хоча, законодавцем проведена цілком достатня в правовому плані робота щодо становлення в державі стрункої структури охорони праці, здатної здійснювати систему заходів і засобів щодо забезпечення безпеки та гігієни праці. А проте реалії нашого життя уперто свідчать, що нинішній стан безпеки праці на виробництві не відповідає запитам суспільства. Ризик стати жертвою нещасного випадку на виробництві або постраждати від професійного захворювання в Україні у 5-8 разів вищий, ніж у розвинутих країнах.

Поняття та сутність охорони праці нерозривно пов'язані з поняттям значення праці в житті людини. Праця – це цілеспрямована діяльність людини, в процесі якої вона впливає на природу і використовує її з метою виробництва матеріальних благ для забезпечення своїх потреб. Але праця – це не лише процес взаємовідносин між людиною і природою, це – суспільний процес, в якому люди вступають між собою в конкретні виробничі відносини. В будь-якому виробничому процесі беруть участь засоби праці і предмет праці, між якими існує прямий і зворотний зв'язок.

Засоби праці в результаті управління ними людиною впливають на предмет праці. Однак в процесі виробництва засоби праці одночасно впливають і на людину.

Отже, в процесі трудової діяльності на людину діють різні чинники, і якщо стосовно організму людини вони недостатньо активні, людина пристосовується до них і може довгий час працювати без будь-яких патологічних відхилень в організмі. Але якщо в процесі виробничої діяльності чинники будуть активні, і організм людини не зможе пристосуватися до них, нормальна життєдіяльність її буде порушена, і може виникнути виробнича травма або професійне захворювання. Тому не можна допускати негативного впливу засобів праці і несприятливих чинників виробничого середовища на організм людини в процесі її трудової діяльності.

Одночасно приділяється увага технічному навчанню людей безпечним прийомам роботи з використанням нових технологій.

Для нормального функціонування системи управління охороною здоров'я власник зобов'язаний розробляти і затверджувати положення, інструкції, інші нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях. Ці правила повинні відповідати основним вимогам, встанов-

леним державними міжгалузевими і галузевими нормативними актами про охорону праці.

На власникові підприємства також лежить обов'язок здійснення постійного контролю за дотриманням працівниками технологічних процесів, правил поведження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту і виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці

Однак, згідно з даними міжнародної статистики, головним винуватцем нещасних випадків є, як правило, не техніка, а сам працівник, який з тих чи інших причин не дотримувався правил техніки безпеки; порушував нормативний хід трудового процесу, не виконував передбачувальні засоби захисту тощо. Дослідженнями психологічних причин нещасних випадків на одному з машинобудівних заводів було встановлено: в 76,5% випадків винуватцями травматизму були самі потерпілі, у 6,1% випадків – інші працівники, і лише в 10,7% випадків нещастя трапились з технічних причин, а 6,7% – з організаційних причин.

Звідси витікає принципово важливе запитання: чому люди, у яких від народження є інстинкт самозахисту, самозбереження, так часто стають винуватцями своїх травм? Бо, якщо людина психічно нормальна, то вона без приводу ніколи не стане прагнути отримати травму. Такі випадки трапляються або з незалежних від людини причин, або тоді, коли її змушують до порушення правил певні обставини. Очевидно, щоб попередити появу пригод, необхідно, перш за все виявити їх збудників і, по можливості, зменшити їх вплив.

Однак, вже сам загальний розгляд закономірностей розвитку і життя людини має підстави зробити висновок, що обставини, які сприяють зростанню кількості нещасних випадків, виникають з цілком об'єктивних причин.

Охорона праці пов'язана з різними галузями науки, такими, як медицина, біологія, біохімія, хімія, механіка, електротехніка, фізика, психологія, а у останні десятиріччя з'явилась нова наука – ергономіка, що вивчає методи взаємодії техніки і людей. Традиційно вважалося, що людина повинна пристосуватися до роботи. Використовувався навіть такий термін, як "адаптація на робочому місці". Ергономіка розробляє досить ефективні заходи щодо адаптації праці до людини, внаслідок чого працівник ставиться у можливо найсприятливіші умови щодо виконанню функціональних завдань.

Сутність охорони праці полягає у взаємодії трьох її взаємозумовлених значень. По-перше, охорона праці має соціальне значення, яке включає: а) охорону життя та здоров'я працівника; б) збереження працездатності, трудового довголіття працівника; в) гуманізацію праці.

По-друге, охорона праці має економічне значення, що виявляється у таких процесах: а) скорочення втрат робочого часу та економії фонду соціального страхування, оскільки за належної охорони праці трапляється менше виробничих травм та професійних захворювань;

б) зростання продуктивності праці працівників, а разом з цим і зростання виробництва та розвитку економіки країни.

По-третє, охорона праці має правове значення, що полягає у можливостях: а) працювати за здібностями (з урахуванням умов праці, фізіологічних особливостей працюючих жінок, неповнолітніх, осіб з пониженою працездатністю); б) визначати правовий статус працівника, включаючи право на охорону праці, його гарантії та захист; в) утверджувати охорону праці як важливий елемент трудових правовідносин працівника з роботодавцем у забезпеченні охорони праці на робочому місці.

Таким чином, охорона праці є органічним елементом процесу виробництва, який полягає в захисті працівників від впливу небезпечних і шкідливих виробничих чинників.

Охорона праці розглядає проблеми забезпечення здорових і безпечних умов праці, виявляє можливі причини нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж і розробляє систему заходів і вимог з метою усунення цих причин і створення безпечних і сприятливих для людини умов праці.

Завданням охорони праці є зведення до мінімуму імовірності пошкодження або захворювання працівників з одночасним забезпеченням комфорту при максимальній продуктивності праці.

Але сьогодні в Україні спостерігається дуже дивна ситуація. В умовах катастрофічного старіння основних виробничих фондів, значної кількості машин, механізмів, устаткування, яке не відповідає вимогам безпеки, незадовільних умов праці, спаду виробничої та технологічної дисципліни в Україні за останні десять років, згідно зі статистичними даними, спостерігається систематичне зниження рівня смертельного та загального виробничого травматизму.

Враховуючи те, що охорона праці на конкретному підприємстві безпосередньо залежить від його економічного стану, наявності сучасного устаткування, яке відповідає вимогам безпеки, культури виробництва, пов'язаної з дотриманням технологічної дисципліни та належних умов праці, дані, що свідчать про систематичне зниження рівня травматизму, можна пояснити тільки значним спадом виробництва та недосконалістю системи обліку нещасних випадків.

Відомо, що умови професійної праці на виробництві визначаються багатьма чинниками. Зокрема, це технологія виробництва, рівень оснащення засобами автоматизації виробництва в тому числі засобами колективного та індивідуального захисту працюючих, санітарно-гігієнічними умовами тощо. Наприклад: для будівництва нафто-, газопроводів з оснащенням її комплексом допоміжних технічних споруд потрібно мати набір відповідної техніки, а саме: екскаватори, бульдозери, грейдери, автокрани, автоцистерни, пересувні насосні станції та інші.

Характерною причиною травматизму при веденні земляних робіт є обвалювання ґрунту в

процесі його розробки і при подальших роботах в траншеях і котлованах.

Обвалювання ґрунту може трапитись у випадку: завищення нормативної глибини розробки виїмки без кріплення; неправильному обладнанні або недостатній стійкості і міцності конструкції кріплення стінок відкритих каналів; виникненні раптових навантажень (статистичних і динамічних) від будівельних деталей, конструкцій, матеріалів, землерийних та транспортних машин; порушенні технології виконання земляних робіт, тощо.

Під час розроблення пунктів аналізу умов праці потрібно враховувати сезонність робіт, різні зміни мікроклімату і, як результат, можливі обморожування, простудні захворювання, теплові удари і т. д. Потрібно також враховувати дію шуму, вібрації, пилу на робітника та виникнення при цьому захворювань. Виходячи з цього треба визначити режим роботи.

Як свідчить аналіз виконаних проектними організаціями технологічних карт або схем на будівництво, вони часто суперечать нормативними документами, зокрема "Гігієнічній класифікації умов праці".

Діюча система державного нагляду та контролю за станом безпеки праці в умовах економічного спаду виробництва не може суттєво вплинути на динаміку виробничого травматизму безпосереднього розуміння роботодавцями та працівниками необхідності дотримання діючих нормативно-правових актів про охорону праці.

Однак в наш час масового безробіття забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці розглядається, як суттєвий недолік при прийнятті на роботу. Особливо серйозну увагу викликає стан охорони праці у сфері малого бізнесу: на приватних, орендних, малих підприємствах та фірмах, де служби охорони праці практично відсутні, а умови й стан безпеки праці постійно погіршуються.

Літературна

1 Про охорону праці: Закон України від 21 листопада 2002 р.

2 Катренко Л.А. Охорона праці: [навчальний посібник] / Л.А. Катренко, Ю.В. Кіт, І.П. Пістун // Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. – 496 с.

3 Чабан В.Й. Проблеми організації охорони праці на підприємствах / В.Й. Чабан // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: Зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 1(41). – С. 84-89.

*Стаття надійшла до редакційної колегії
04.03.10*

*Рекомендована до друку професором
Я. М. Семчуком*